

“En de voorkeurstem gaat naar...”

Het effect van “Stem op een Vrouw” op de Tweede Kamerverkiezingen van 2017

Anouk Daams

S2079313

Masterscriptie

MSc Political Science: Nederlandse Politiek

Universiteit Leiden

Thesis seminar Challenges to Democracy – Fall 2018

Begeleider: Dr. Tom Louwerse

Tweede Lezer: Prof.dr. van Holsteyn

10 januari 2019

8478 woorden

Samenvatting

Stichting “Stem op een Vrouw” riep in 2017 kiezers op om op een vrouw te stemmen die volgens de peilingen geen zetel zou krijgen met als doel om meer vrouwen verkozen te krijgen in de Tweede Kamer. Het tijdschrift Opzij concretiseerde deze oproep in een duidelijke kieslijst waarop de vrouwelijke kandidaten stonden die volgens de peilingen nét geen zetel zouden krijgen. Deze campagne kreeg veel media-aandacht en drie van de vrouwelijke kandidaten op de lijst van Opzij zijn door middel van voorkeurstemmen zelfs in de Kamer gekomen, een succes dat door verschillende media al werd toegeschreven aan het succes van de “Stem op een Vrouw” campagne. De onderzoeksvraag luidt: “Wat is het effect van het initiatief “Stem op een Vrouw” op het aantal voorkeurstemmen op vrouwen?”

Vrouwen kregen in het algemeen meer stemmen. Zowel de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” en van Opzij hebben in 2017 meer effect gehad dan in 2012, maar de aanbeveling van Opzij was succesvoller in het beïnvloeden van het stemgedrag. Procentueel zijn er meer kiezers die een voorkeurstem op een vrouw hebben uitgebracht en gender bleek ook een sterkere voorspeller voor het aantal voorkeurstemmen in 2017 dan in 2012.

Inleiding

Een belangrijk principe voor een sterke democratie is dat het verkozen parlement inclusief en divers is (Banducci et al. 2004; Burns et al. 2001; Mansbridge 1999; Urbinati & Warren 2008; Young 2002 in Alexander, 2012, p.437-438). Een verkozen parlement dat een afspiegeling is van de samenleving heeft een positief symbolisch effect op de samenleving die zij vertegenwoordigt (Dodson, 2006; Reingold, 2000; Thomas & Wilcox, 1998; Kathlene, 1998; Darcy, Welch & Clark, 1994 in Beckwith, 2007, p.27, Banducci et al. 2004; Burns et al. 2001; Mansbridge 1999; Urbinati & Warren 2008; Young 2002 in Bühlmann & Schädel, 2012). Vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in alle niveaus van de politiek. Onderzoek laat zien dat het aantal verkozen vrouwen in het parlement een sterke invloed heeft op het aantal vrouwen dat stemt, politiek actief is of politieke ambities heeft en het algemene vertrouwen van vrouwen in de politiek. Daarnaast zijn vrouwelijke vertegenwoordigers succesvoller in het in acht nemen van de belangen van vrouwen en deze om te zetten naar beleid (Alexander, 2012, p.459-460; Beckwith, 2007; Bühlmann & Schädel, 2012, p.109-110). Met andere woorden, diegenen die actief betrokken zijn bij de politiek zijn beter vertegenwoordigd; zonder descriptieve representatie van vrouwen is substantieve representatie voor vrouwen veel minder aannemelijk (Broockman, 2014, p.190-191).

Door middel van voorkeurstemmen kunnen kiezers zelf invloed uitoefenen op de descriptieve representatie van het parlement. Met voorkeurstemmen maakt een kandidaat kans om, tegen de lijstvolgorde in, verkozen te worden in de Tweede Kamer. Nederland kent geen historie waarbij veel kandidaten door middel van voorkeurstemmen in het parlement worden gekozen; dit overkomt slechts een enkeling. Er worden wel veel voorkeurstemmen uitgebracht op andere kandidaten dan op de lijsttrekker, maar met deze voorkeurstemmen komen er meestal geen kandidaten in het parlement die anders niet verkozen zouden zijn. Zo stemmen veel kiezers op de hoogstgeplaatste vrouw of etnische kandidaat, die vaak op basis van de lijstvolgorde ook

in de Tweede Kamer zouden zijn gekomen (Van Holsteyn & Andeweg, 2012, p.179-181). “Stem op een Vrouw” heeft in 2017 kiezers opgeroepen om niet op de hoogstgeplaatste vrouw te stemmen, maar op een vrouw waarvoor voorkeurstemmen het verschil zouden kunnen maken.

Afgelopen jaar is er een bachelorscriptie gepubliceerd van Van der Plas (2018) die ook onderzoek heeft gedaan naar het effect van “Stem op een Vrouw”. Dat onderzoek keek vooral naar de campagne vanuit de hoek van de marketingstrategie. Dit onderzoekt vult daarop aan door een stap verder te zetten in de analyse van de voorkeurstemmen. Er wordt een bredere vergelijking gedaan tussen alle voorkeurstemmen die zijn uitgebracht. Hierin ligt de nadruk vooral op de vergelijking tussen aanbevolen kandidaten en niet aanbevolen kandidaten.

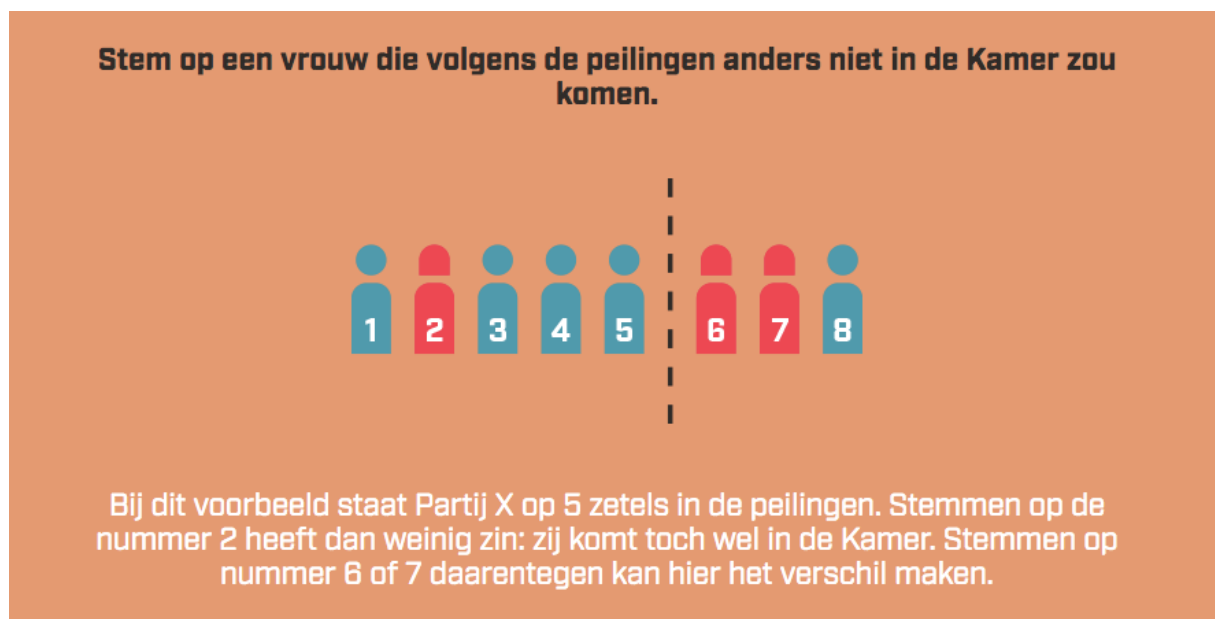
In dit onderzoek staat de vraag centraal of deze oproep heeft geleid tot een verandering in het uitbrengen van voorkeurstemmen. De onderzoeksvraag luidt: Wat is het effect van het initiatief “Stem op een Vrouw” op het aantal voorkeurstemmen op vrouwen? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal eerst de campagne nader worden toegelicht, dan zal het theoretisch kader en de methoden worden besproken en tot slot worden de resultaten uiteengezet.

Op basis van het literatuuronderzoek wordt er verwacht dat de oproep van “Stem op een Vrouw” heeft geleid tot meer uitgebrachte voorkeurstemmen op de aanbevolen kandidaten. Daarnaast wordt verwacht dat de oproep in het algemeen heeft geleid tot meer voorkeurstemmen op alle vrouwelijke kandidaten.

“Stem op een Vrouw”

Stichting “Stem op een Vrouw” is opgericht in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. “Stem op een Vrouw” roept kiezers op om “slim te stemmen”, dat wil zeggen, om een voorkeurstem uit te brengen op een vrouwelijke kandidaat die volgens de peilingen buiten de Tweede Kamer zou vallen. Daarnaast probeert de campagne stemmers

bewust te maken van de gevolgen van voorkeurstemmen. Zo poogt “Stem op een Vrouw” mensen te overtuigen om op een andere kandidaat te stemmen dan zij normaal zouden doen. Dus, in plaats van op de lijsttrekker of op de eerst vrouw te stemmen, vraagt de campagne om te kiezen voor een vrouwelijke kandidaat lager op de lijst. Door het spreiden van stemmen hopen zij zo meer vrouwen verkozen te krijgen op basis van voorkeurstemmen. Hiermee hoopt “Stem op een Vrouw” dat er meer vrouwen in de Tweede Kamer komen. Als er genoeg mensen hun stemgedrag aanpassen en een voorkeurstem uitbrengen op vrouwen lager op de lijst, zouden meer vrouwen een zetel kunnen krijgen op basis van deze voorkeurstemmen, ten koste van mannen die anders die zetels hadden gekregen (Stem op een Vrouw: waarom?, g.d.). Dit onderzoek zal evalueren of deze oproep van “Stem op een Vrouw” effect heeft gehad op het aantal voorkeurstemmen die vrouwen hebben ontvangen.

Figuur 1: Aanbeveling “Stem op een Vrouw”. (Stem op een Vrouw: Stemtip, g.d.)

Ten tijde van de verkiezingen was er veel media-aandacht voor “Stem op een Vrouw”; in kranten, radioprogramma’s en op televisie kwam de aanbeveling regelmatig langs. De

suggestie was: stem op een vrouw die volgens de peilingen geen zetel zou krijgen en bij je verdere overtuiging past (Stem op een Vrouw: waarom?, g.d.).

Echter was de precieze aanbeveling van “Stem op een Vrouw” niet concreet. Er werd geen lijst met vrouwelijke kandidaten gegeven waarop gestemd zou kunnen worden of een andere duidelijke aanbeveling gedaan. Zo werd de campagne genoemd in de Volkskrant (2017, 9 februari) het NRC Next (2017, 8 maart), het Parool (2017, 8 maart) en de Leeuwarder Courant (2017, 9 maart). Al deze kranten beschreven de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” als: “Stem op een vrouw die volgens de peilingen *nét* geen zetel krijgt”. Ook NOS (2017, 6 februari), RTL Z (2017, 7 februari), HP De Tijd (HP De Tijd, 2017, 9 februari), One World (One World, 2017, 13 februari) en Linda Nieuws (2017, 8 februari) informeerden kiezers over het advies om te stemmen op een vrouwelijke kandidaat die normaal gesproken niet in de Kamer zou belanden.

Het tijdschrift Opzij concretiseerde dit advies tot een duidelijke kieslijst waarop per partij een of twee vrouwen staan (zie tabel 5 in de appendix). Deze kandidaten waren de eerste vrouw(en) die volgens de peilingen van Peilingwijzer niet verkozen zouden worden. Het doel van deze lijst was om een duidelijkere richting te geven aan de oproep van “Stem op een Vrouw”¹ en zo een daadwerkelijk verschil te maken voor deze specifieke vrouwen (AD, 2017, 15 maart). Deze lijst is noemenswaardig omdat een aantal kranten en andere media deze overnamen. Van deze lijst bleken drie kandidaten, namelijk Isabelle Diks, nummer 19 van GroenLinks, Lisa Westerveld, nummer 14 van GroenLinks en Lilianne Ploumen, nummer 10 van de Partij van de Arbeid in het parlement verkozen. Hierbij is door de pers de relatie gelegd

¹ Uit correspondentie tussen de auteur en het tijdschrift Opzij op 9 november 2018 kwam naar voren dat het originele artikel van Opzij is verloren gegaan met de nadat het tijdschrift in juni 2017 van uitgever is gewisseld. Het artikel met de lijst is nooit in print verschenen en, zo geeft het de uitgever aan: “Nadat wij als huidige uitgever OPZIJ in juni 2017 overnamen hebben we bij de migratie van de website een keuze gemaakt voor uitsluitend artikelen die niet alleen een op het moment van publicatie heel actueel karakter hadden.” Dit artikel is niet overgenomen door de nieuwe website. Om die reden zal aan de lijst gerefereerd worden, zoals aangehaald in bijvoorbeeld een artikel in het AD.

met de oproep van “Stem op een Vrouw” (zie onder andere Volkskrant, 2017, 18 maart). Gezien de media-aandacht die deze lijst kreeg en het succes dat aan deze lijst toe werd bedeed, zal dit onderzoek ook evalueren of de concrete aanbeveling heeft geleid tot meer voorkeursstemmen voor de kandidaten op die lijst, naast het algemenere advies van “Stem op een Vrouw”.

Theorie

Regels electorale systeem

In het Nederlandse electorale systeem stemmen kiezers op een specifieke kandidaat die verbonden is aan een partij. Binnen de literatuur wordt dit fenomeen beschreven met verschillende termen, waaronder *preferential voting*, *personal voting* en *intraparty choice* (Karvonen, 2004, 203-204). In Nederland wordt een stem op een kandidaat een voorkeurstem genoemd. Het Nederlandse kiessysteem is zo ingericht dat iedere uitgebrachte stem op een specifieke, individuele, aan een partij gebonden kandidaat wordt uitgebracht, niet direct op een politieke partij. Het is onmogelijk voor kiezers om op een partij te stemmen zonder een stem op een persoon uit te brengen. Echter, niet alle stemmen worden als voorkeurstemmen gezien, maar slechts de stemmen die op andere kandidaten dan de eerste op de kieslijst zijn uitgebracht, de zogenoemde lijsttrekker (Van Holsteyn & Andeweg, 2012, p.167).

Om met voorkeurstemmen in de Tweede Kamer te komen moet een kandidaat een kwart van de kiesdeler aan stemmen halen. Het centraal stembureau deelt de som van het totaal aantal stemmen door het aantal te verdelen zetels om de kiesdeler te berekenen (art. P.5, lid 1 en 2 Kieswet). Op basis van de kiesdeler worden de zetels onder de partijen verdeeld (art. 6 t/m 14, Kieswet). Wanneer de zetels over de partijen verdeeld zijn, worden de zetels toegewezen aan de kandidaten van die partij in volgorde van de aantallen op hen uitgebrachte stemmen, zolang deze kandidaten een aantal stemmen heeft behaald groter dan 25 procent van de kiesdeler. Daarna worden de zetels volgens de lijstvolgorde toegewezen (art.p.15, lid 1 en 2, Kieswet).

Met andere woorden, wanneer een kandidaat een kwart van de kiesdeler heeft gehaald, krijgt deze eerder een zetel toegewezen dan de kandidaten hoger op de lijst.

Pitkin: descriptieve en substantieve representatie

Met een voorkeurstem kan de kiezer dus een kandidaat met specifieke opvattingen of karakteristieken een stem geven, om zo de kans te vergroten dat deze kandidaat verkozen wordt. Zoals in de inleiding wordt beschreven kunnen stemmers er bijvoorbeeld voor kiezen om een voorkeurstem uit te brengen op een kandidaat met dezelfde opvattingen of een kandidaat die op deze persoon zelf lijkt, in de hoop dat deze kandidaat de specifieke belangen van deze persoon, en de groep waartoe hij zich identificeert, beter kan vertegenwoordigen. Dit laatste wordt descriptieve representatie genoemd. Pitkin (1967) stelt dat er sprake is van descriptieve representatie wanneer de gekozen vertegenwoordigers van een groep soortgelijke karakteristieken delen. Substantieve representatie, daarentegen, komt voor wanneer er sprake is van een vertegenwoordiging die tracht de beleidsvoorkeuren van een groep te behartigen. Deze definitie kan specifiek op vrouwenrepresentatie toegepast worden. Allen en Cutts (2016) definiëren descriptieve representatie als het aantal vrouwen aanwezig in de politiek en substantieve representatie als de vertegenwoordiging van de zogenoemde “vrouwenbelangen” in de politiek (p.912). Voor de vertegenwoordiging van vrouwen en hun belangen in de Tweede Kamer zijn beide vormen van representatie belangrijk. “Stem op een Vrouw” zet in op descriptieve representatie omdat dit via stemmen te beïnvloeden is; namelijk door te trachten meer vrouwen de Kamer in te stemmen. De hoop is dat deze vrouwelijke kandidaten vervolgens zullen opkomen voor deze belangen. Substantieve representatie is met deze methode onmogelijk te beïnvloeden.

Gender versus man/vrouw

Het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke kandidaten wordt bepaald aan de hand van het concept gender, niet op basis van sekse. Gender, of geslacht, is een term die uit het

Engels komt, maar ook in veel andere talen wordt gebruikt. Het wordt gebruikt in de context van genderrelaties of als een sociaal construct van sekse. In tegenstelling tot de biologische term sekse, refereert gender aan de psychologische en sociale identiteit van een persoon, oftewel, hoe een persoon zichzelf ziet en identificeert en hoe anderen deze persoon zien en identificeren. Sekse en gender moeten beschouwd worden als twee analytisch onafhankelijke aspecten. Traditioneel wordt sekse ingedeeld in een binaire structuur, man en vrouw, maar gender wordt ingedeeld in mannelijk, vrouwelijk en neutraal of overig (Berg-Schlusser & Badie, 2011, p.961). Ondanks dat gender niet als binair concept wordt gebruikt, blijkt in de praktijk dat de partijen die het geslacht van de kandidaat op de kieslijst zetten slechts kiezen tussen de opties man en vrouw. In dit onderzoek zal er daarom slechts met deze twee opties van gender gewerkt worden, ook omdat er tot op heden geen kandidaten bekend zijn die zich identificeerden met een ander gender dan man of vrouw.

Campagnes en mobilisatie

Dit onderzoek kijkt naar het effect van gender en een politieke campagne op het aantal voorkeurstemmen. De politieke campagne van “Stem op een Vrouw” richtte zich erop om stemmers op te roepen om in het algemeen op een vrouwelijke kandidaat te stemmen en meer specifiek op een aanbevolen vrouwelijke kandidaat. Dit gebeurde in de eerste plaats vooral op het internet en via sociale media, maar het kreeg ook al snel veel aandacht in traditionele media. Newman (2002) definieert politieke marketing als het toepassen van marketingstrategieën in politieke campagnes (p.1). Zoals met adverteerders bereikt kan worden dat een consument een product koopt door een ideaalbeeld aan te prijzen, zo kan met een campagne bereikt worden dat stemmers gemotiveerd worden actie te ondernemen richting een soortgelijk ideaalbeeld (Wiebe, 1952, p. 680 en p.691).

Politieke campagnes informeren kiezers over politieke zaken. Campagnes helpen met het organiseren van politieke conflicten, het doen opvallen van politieke kwesties en het mobiliseren van stemmers (Steger, Kelly en Wrighton, 2006, p.3).

Studies laten zien dat mobilisatie net zo veel, zo niet meer, invloed heeft als de grote rol die educatie en maatschappelijke betrokkenheid hebben op zowel de opkomst bij verkiezingen als politieke participatie van mensen (Rosenstone en Hansen, 1993; Verba, Scholzman en Brady, 1995; Wolfinger en Rosenstone, 1980 in Sides & Karch, 2008, p. 467). Campagnes gebruiken politieke participatie; ze roepen mensen op om iets te doen wanneer wordt verwacht dat dit zal leiden tot meer stemmen. Campagnes roepen alleen mensen op om actie te ondernemen als er verwacht wordt dat dit beter werkt dan alternatieven. Om die reden kan gesteld worden dat mobilisatie op zichzelf al een vorm is van politieke participatie, speciaal gekozen met aandacht voor de effecten die de interventie kan hebben als mensen in groten getale gehoor geven aan een oproep (Hansen, 2016, p.149-150). Er is een versterkend effect van campagne activiteiten en uitgaven op de opkomst bij een verkiezing (Cox en Munger, 1989; Jackson, 1997; Patterson en Caldeira, 1983 in Sides & Karch, 2008, p. 467). Campagne doelen kunnen een specifieke groep mensen mobiliseren als zij een beroep doen op de interesses en agenda's van individuele stemmers. Met andere woorden, stemmers kunnen meer ontvankelijk zijn voor campagnes als het doel van die campagne voor hen persoonlijk belangrijk is. Verschillende groepen zullen dus verschillend op campagnes reageren en de campagne zal alleen weerslag hebben op mensen die het onderwerp al belangrijk vinden (Sides & Karch, 2008, p.467). Dit is zeer relevant in het geval van "Stem op een Vrouw", aangezien de doelgroep overwegend mensen waren die altijd al op een vrouw stemmen. De boodschap richtte zich grotendeels tot kiezers die altijd op een vrouw stemmen, om bij deze verkiezingen niet automatisch op de hoogstgeplaatste vrouw te stemmen. Anders gezegd, de doelgroep stond dus al positief tegenover de boodschap en de campagne riep op tot een gemakkelijke verandering.

Om de campagne boodschap terecht te laten komen bij de doelgroep worden nieuwe middelen ingezet. Hedendaagse campagnes verschillen op cruciale manieren van de campagnes van een aantal jaar geleden door het gebruik van digitale communicatie. Door het groeiende gebruik van nieuwe media in politieke campagnes wordt er nu onderzoek gedaan naar het effect van het internet op mobilisatie en politieke participatie. Studies laten zien dat er een sterke relatie is tussen online en offline politieke actie. De toegang tot politieke informatie en de mogelijkheid tot debat op sociale media zouden leidend kunnen zijn in politieke betrokkenheid zowel online als offline (Boullianne, 2009; Boullianne, 2015; Oser, Hooghe, & Marien, 2013; Gibson & Cantijoch, 2013; Cantijoch, Cutts, & Gibson, 2015; Gil de Zúñiga, Molyneux & Zheng, 2014 in Vaccari, 2017, p.70). Face-to-face mobilisatie is van oudsher een belangrijke voorspeller van de opkomst bij verkiezingen, maar nieuw onderzoek laat zien dat digitale mobilisatie bijdraagt aan een hogere opkomst (Vaccari, 2017, p.71).

Hypothese effect “Stem op een Vrouw”

Als “Stem op een Vrouw” succesvol het stemmen op de aanbevolen vrouwen op de publieke agenda heeft gezet en kiezers heeft weten te mobiliseren, dan zou de campagne een daadwerkelijk verschil gemaakt kunnen hebben in de verkiezingsuitslag. In dat geval zou er een effect van de campagne waarneembaar moeten zijn. Dit leidt tot de verwachting dat de oproep van “Stem op een Vrouw” heeft geleid tot meer uitgebrachte voorkeurstemmen op de aanbevolen kandidaten. Echter, zoals eerder vermeld waren er twee aanbevelingen die rondgingen in de media. Ten eerste de algemenere aanbeveling van “Stem op een Vrouw” om te stemmen op een vrouwelijke kandidaat die volgens de peilingen niet in de Kamer zou komen. Daarnaast was er ook de kieslijst van het tijdschrift Opzij die specifiek een of twee vrouwen per partij aanbeval. Dit wordt getoetst aan de hand van hypothese 1a en 1b:

H_{1a}: In 2017 werden er meer voorkeurstemmen op aanbevolen vrouwen – volgens de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” – uitgebracht dan in de voorgaande jaren.

H_{1b}: In 2017 werden er meer voorkeurstemmen op aanbevolen vrouwen – volgens de aanbeveling van Opzij – uitgebracht dan in de voorgaande jaren.

Hypothese effect gender

Het is moeilijk vast te stellen in welke mate het gender van een kandidaat invloed heeft op stemgedrag. Dit hangt namelijk samen met kiezerskarakteristieken, kandidaatkarakteristieken, partij overwegingen, het democratische systeem en andere contextuele invloeden en met het samenspel van deze factoren (McElroy & Marsh, 2010, p.824). Van Holsteyn en Andeweg (2012) onderzoeken karakteristieken van een kandidaat die invloed zouden kunnen hebben op het al dan niet uitbrengen van een stem op die kandidaat. Zij kijken naar gender, etnische herkomst, woonplaats, of de kandidaat de enige vrouw of etnische kandidaat is en of de kandidaat in de voorafgaande periode Kamerlid of bewindspersoon was, oftewel *incumbency* (p.179-181). Er wordt een zwak verband vastgesteld tussen gender en het aantal voorkeurstemmen. Ondanks dat er op vrouwelijke kandidaten gemiddeld bijna twee keer zo veel voorkeurstemmen werden uitgebracht dan op mannelijke kandidaten, vertekent dit het daadwerkelijke beeld. Het overgrote gedeelte van de voorkeurstemmen op vrouwen werd namelijk uitgebracht op de hoogstgeplaatste vrouw op de lijst. Het gemiddelde aantal stemmen voor overige vrouwelijke kandidaten wijkt nauwelijks meer af van het gemiddeld aantal voorkeurstemmen op mannelijke kandidaten (Van Holsteyn en Andeweg, 2012, p.181). Dit laatste pleit voor de oproep van “Stem op een Vrouw”; als meer voorkeurstemmers hun stem op een andere dan de hoogstgeplaatste vrouw zouden uitbrengen, kunnen deze voorkeurstemmen een wezenlijk verschil maken in het aantal vrouwen dat in de Tweede Kamer komt. Wauters, Weekers en Maddens (2010) stellen vast dat mensen niet minder voorkeurstemmen uitbrengen op vrouwelijke kandidaten vanwege *voter bias*, dat wil zeggen dat stemmers een afkeer hebben van vrouwelijke kandidaten, maar door een *systemic bias*, veroorzaakt door partij, media en samenleving. Vrouwen krijgen wel minder voorkeurstemmen,

maar dit effect verdwijnt wanneer er wordt gecontroleerd voor positie op de lijst. Deze wordt vastgesteld door de partij en heeft direct invloed op het aantal voorkeurstemmen. Daarbij geldt dat kandidaten hoger op de lijst meer media-aandacht krijgen, wat ook een directe invloed heeft op het aantal voorkeurstemmen dat zij ontvangen (p.483-484). Van Holsteyn en Andeweg (2012) vinden ook een verband tussen lijstpositie en voorkeurstemmen, namelijk dat kandidaten op de eerste 8 plekken meer voorkeurstemmen krijgen dan kandidaten lager op de lijst (p.180). Ook dit pleit voor de oproep van “Stem op een Vrouw”. Als er meer aandacht wordt gevestigd op de vrouwelijke kandidaten lager op de lijst, vergroot dat hun kans om via voorkeurstemmen verkozen te worden. Doordat “Stem op een Vrouw” extra aandacht heeft gevraagd voor alle vrouwelijke kandidaten, is de scheve verdeling in publieke aandacht enigszins rechtgetrokken. Daardoor kan verwacht worden dat de oproep van “Stem op een Vrouw” in het algemeen heeft geleid tot meer voorkeurstemmen op vrouwelijke kandidaten. Dit wordt getoetst met hypothese 2:

H₂: De campagne “Stem op een Vrouw” leidde in 2017 tot meer uitgebrachte voorkeurstemmen op vrouwelijke kandidaten.

Overige factoren

Uit de resultaten van Holsteyn en Andeweg blijkt dat *incumbency* sterk samenhangt met het aantal voorkeurstemmen; het is de sterkste voorspeller van het aantal ontvangen voorkeurstemmen (Van Holsteyn en Andeweg, 2012, p.179-181). Vanwege dit sterke verband zal *incumbency* als controle variabele opgenomen worden in het model. Zoals eerder genoemd, stellen Van Holsteyn en Andeweg (2012) een verband vast tussen lijst positie en het aantal ontvangen voorkeurstemmen, namelijk dat kandidaten op de eerste 8 plekken meer stemmen ontvangen dan kandidaten lager op de lijst (p.181). Om onzuiverheden te voorkomen, zal er in het model ook worden gecontroleerd voor lijstpositie.

Methodologie

Doel

Het doel van dit project is om te onderzoeken of het initiatief “Stem op een Vrouw” effect heeft gehad op het aantal uitgebrachte voorkeurstemmen op vrouwen door middel van een large-N analyse. Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van bestaande datasets van de Kiesraad, namelijk die van de verkiezingsuitslagen van de jaren 2012 en 2017. Deze datasets bieden niet alleen de zetelverdeling, maar veel meer specifieke data over hoeveel stemmen er zijn uitgebracht per kandidaat, wat de opkomst was en andere descriptieve statistieken. Voor 2012 en 2017 worden aparte analyses uitgevoerd. Door het toetsen van de hypothese zal worden gezocht naar een antwoord op de onderzoeksvraag.

Data

Voor het analyseren van de voorkeurstemmen op vrouwen wordt er gebruik gemaakt van de dataset met de volledige uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen en het overzicht van het aantal uitgebrachte stemmen per kandidaat van de verkiezingen van 2012 (Kiesraad, 2012) en 2017 (Kiesraad, 2017). Deze data zullen gebruikt worden om te kijken of er in 2017 meer stemmen zijn uitgebracht op vrouwelijke kandidaten in het algemeen en op specifieke vrouwen. Dit laatste zodat dit vergeleken kan worden met de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” en van Opzij. Tevens wordt er gekeken naar de laatste peilingen voor de verkiezingen van maart 2017 en september 2012 aan de hand van de Peilingwijzer² (Peilingwijzer, g.d.) om vast te kunnen stellen welke kandidaten “net binnen de Kamer” en welke “net buiten de Kamer” zouden vallen en of dit effect had op de uitgebrachte voorkeurstemmen. Daarnaast wordt er bekeken hoeveel vrouwen op basis van voorkeurstemmen verkozen zijn in 2017 ten op zichten van 2012 en de kenmerken van deze vrouwelijke kandidaten, zoals plek op de lijst en of ze nieuw in de Kamer zijn.

²“De Peilingwijzer combineert de peilingen van I&O Research, Ipsos/EenVandaag, Kantar Public en Peil.nl tot één schatting van de politieke krachtsverhoudingen voor de Tweede Kamer”. (Peilingwijzer, g.d.)

Door het gebruik van bestaande datasets hoeft er geen gebruik gemaakt te worden van het willekeurig selecteren van deelnemers. Immers, alle kandidaten die voorkeurstemmen hebben gekregen zijn hiermee onderdeel geworden van het onderzoek.

Operationalisatie

De onafhankelijke variabele van het onderzoek is de campagne “Stem op een Vrouw”. De campagne “Stem op een Vrouw” wordt als variabele geoperationaliseerd door het aantal voorkeurstemmen op aanbevolen kandidaten van zowel de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” en van Opzij als vrouwelijke kandidaten in het algemeen te vergelijken met het aantal voorkeurstemmen voor de overige kandidaten. Door deze analyse voor zowel de verkiezingen van 2017, toen de campagne actief was, als 2012, toen de campagne niet actief was, te doen, kan worden gekeken of de campagne een verschil heeft gemaakt. Echter om dit te operationaliseren worden de variabelen “aanbeveling Stem op een Vrouw”, “aanbeveling Opzij” en “gender” gebruikt. Dat wil zeggen, als de campagne succes had, hebben deze variabelen effect, of meer effect, in 2017 en niet in 2012.

De afhankelijke variabele is het aantal voorkeurstemmen op een kandidaat. Verder wordt er gekeken hoe gender, lijstpositie en of een kandidaat een nieuwkomer is invloed hebben op het aantal ontvangen voorkeurstemmen. Deze variabelen zijn geïdentificeerd aan de hand van de relevante literatuur (vgl. van Holsteyn en Andeweg, 2012).

Om te bepalen welke kandidaten aanbevolen zouden zijn is er gebruik gemaakt van de Peilingwijzer. De kieslijst van Opzij werd opgesteld op basis van de gecombineerde peilingen door de Peilingwijzer. Om de aanbeveling van 2017 zo goed mogelijk te kunnen vergelijken met een situatie waarin eenzelfde aanbeveling had bestaan voor 2012, wordt ook voor die verkiezing de Peilingwijzer van de dag voor de verkiezingen gebruikt. Deze heeft voor zowel 2017 en 2012 een overzicht van de peilingen op de dag voor de verkiezingen. In tabel 4 in de appendix zijn deze peilingen terug te vinden. In de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” is

elke vrouwelijke kandidaat die volgens de peilingen niet verkozen zou worden een aanbevolen kandidaat. Volgens de aanbeveling van Opzij is dit enkel de eerste vrouw die volgens de peilingen geen zetel zou krijgen. Voor de variabele aanbevolen kandidaat wordt gebruik gemaakt van een dummy codering. Hier zal de aanbevolen kandidaat de waarde 1 krijgen en de overige kandidaten de waarde 0.

Het aantal uitgebrachte voorkeurstemmen op een kandidaat is afkomstig uit data uit de volledige uitslagen van de verkiezingen van 2012 (Kiesraad, 2012) en 2017 (Kiesraad, 2017). Alle uitgebrachte voorkeurstemmen per kandidaat worden bij elkaar opgeteld en zullen dienen als data voor de afhankelijke variabele. Het logaritme van het aantal uitgebrachte voorkeurstemmen wordt gebruikt als afhankelijke variabele, omdat het verschil in het aantal uitgebrachte stemmen steeds kleiner wordt, maar de impact van het verschil relatief groter. Dat wil zeggen, tussen de eerste kandidaten op de lijst zijn de verschillen werkelijk groter, maar relatief kleiner dan tussen kandidaten lager op de lijst. Daarbij vermindert het gebruik van een logaritme extreme waarden en outliers.

Het gender van de kandidaten wordt door sommige partijen op de kieslijst vermeld, echter niet door alle partijen. Waar dit het geval is, zal op basis van de voornaam, foto's en andere openbare informatie van de kandidaat worden ingeschat of deze mannelijk of vrouwelijk is. De variabele gender zal worden omgezet in een dummy codering, waarbij man de waarde 0 zal krijgen en vrouw de waarde 1.

Voor de Tweede Kamerverkiezingen is Nederland verdeeld in 20 kieskringen. Deze hebben vooral een administratieve functie. Daarnaast is het voor partijen mogelijk om in verschillende kieskringen verschillende kandidatenlijsten in te dienen. Dit heeft als doel om regionale spreiding van kandidaten te bevorderen (art. E.1, lid 1 Kieswet; art. H.4, lid 1 Kieswet). Daar waar kandidaten op verschillende lijsten op verschillende plekken stonden, is

voor de kandidaat steeds de hoogst geplaatste plek als variabele “lijstpositie” genomen. Lijstpositie is een variabele die al in kwantitatieve waarden wordt uitgedrukt.

Zoals eerder beschreven wordt een stem op de eerste kandidaat op de lijst, de zogenaamde lijsttrekker, niet gezien als voorkeurstem. Om deze reden zijn de nummers 1 van elke lijst dus uitgesloten van de analyse. Verder zijn de partijen die volgens de peilingen geen kans hadden op een zetel ook uit de analyse gelaten. Deze partijen krijgen weinig stemmen en aangezien ze geen kans hebben op een zetel, kunnen er ook geen zetels naar een vrouw gaan. Om die reden zouden deze observaties de uiteindelijke analyse vertroebelen en worden ze dus uitgesloten.

Voor de variabele “nieuwkomer” is enkel gekeken naar de Kamer termijn voor de verkiezingen. Dat wil zeggen voor de verkiezingen van 2012 is er gekeken naar de Kamerleden en bewindspersonen van de termijn 2010 tot 2012 en kabinet Rutte I. Voor de verkiezingen van 2017 is er gekeken naar de Kamer periode 2012-2017 en kabinet Rutte II. In sommige gevallen was een kandidaat al tijdelijk Kamerlid geweest om een zittend lid te vervangen voor bijvoorbeeld ziekte- of zwangerschapsverlof. In dit geval wordt de kandidaat niet gezien als nieuwkomer, omdat deze zitting heeft gehad in de Kamer. Ook de variabele nieuwkomer wordt als dummy codering opgenomen; nieuwkomers krijgen de waarde 0 en reeds actieve Kamerleden en bewindspersonen krijgen een 1.

Statistische procedure

Voor het analyseren van de data is er gebruik gemaakt van descriptieve statistieken, simpele regressieanalyses en multiële regressieanalyses. Om dit te doen is er gebruik gemaakt van IBM SPSS Statistics 24 voor Windows.

Resultaten

Allereerst volgt een korte samenvatting van de verschillende descriptieve statistieken van de datasets. Daarna wordt er gekeken naar een analyse van de data door middel van een simpele regressieanalyse en een multiële regressieanalyse.

Descriptieve statistieken

In 2017 deden er in totaal 1144 kandidaten mee aan de Tweede Kamerverkiezingen, waarvan 723 mannen (64,8 procent) en 392 vrouwen (35,2 procent). Wanneer de lijsttrekkers en de partijen die geen kans maakten op een zetel volgens de peilingen uit de analyse worden gehaald blijven er 799 kandidaten over. Daarvan is 38,2 procent vrouw. Van de vrouwelijke kandidaten vielen er 256 in de categorie Aanbeveling “Stem op een Vrouw”, wat 32 procent van het overgebleven aantal kandidaten is. Slechts 17 kandidaten stonden op de lijst met aanbevelingen van Opzij; dit is 2,1 procent van de overgebleven kandidaten. Onder de overgebleven kandidaten waren er 691 nieuwkomers, 86,4 procent. In 2017 werden er 10.563.456 stemmen uitgebracht, waarvan 2.157.225 op vrouwen, dat is 20,4 procent.

In 2012 deden er in totaal 972 kandidaten mee aan de Tweede Kamerverkiezingen; 668 van hen waren man (68,7 procent) en 304 van hen waren vrouw (31,3 procent). Ook hier zijn de data gecorrigeerd voor lijsttrekkers en partijen zonder zetel in de peilingen. Er blijven dan 628 kandidaten over, waarvan 216 vrouwen (34,4 procent). Als de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” in 2012 had bestaan, waren 161 vrouwen onder deze aanbeveling gevallen, 25,6 procent van de kandidaten. Als Opzij ook in 2012 een kieslijst had gemaakt op basis van de aanbevelingen van “Stem op een Vrouw” had deze 10 kandidaten gehad. Dat is 1,6 procent is van het aantal overgebleven kandidaten (zie voor de fictieve lijst tabel 6 in de appendix. In 2012 deden er 519 overgebleven kandidaten mee die in de voorgaande periode niet actief waren geweest als Kamerlid of bewindspersoon (82,6 procent). In 2012 stemden er in totaal 9.462.223

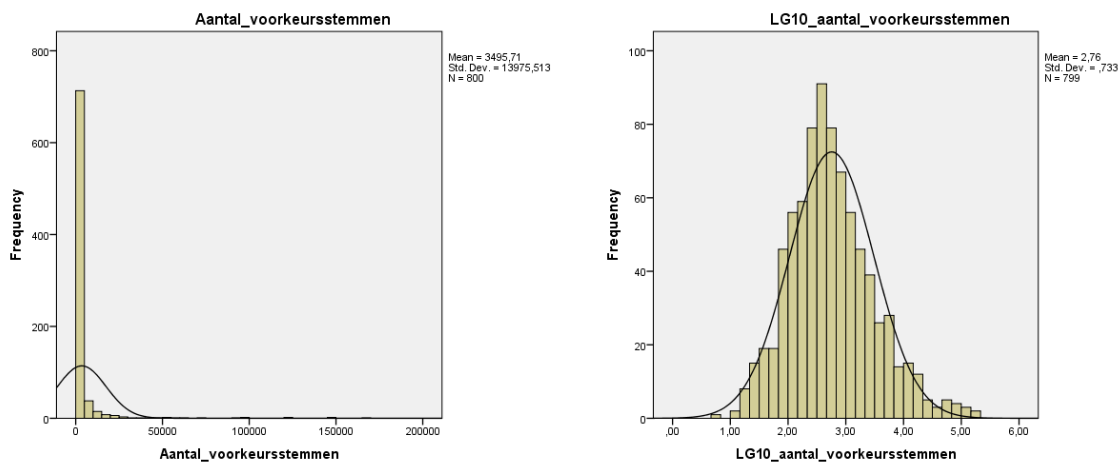
mensen, 1.418.873 van hen stemde op een vrouwelijke kandidaat, dat is 14,9 procent. Verdere descriptieve statistieken zijn te vinden in tabel 1.

Tabel 1: Descriptieve statistieken

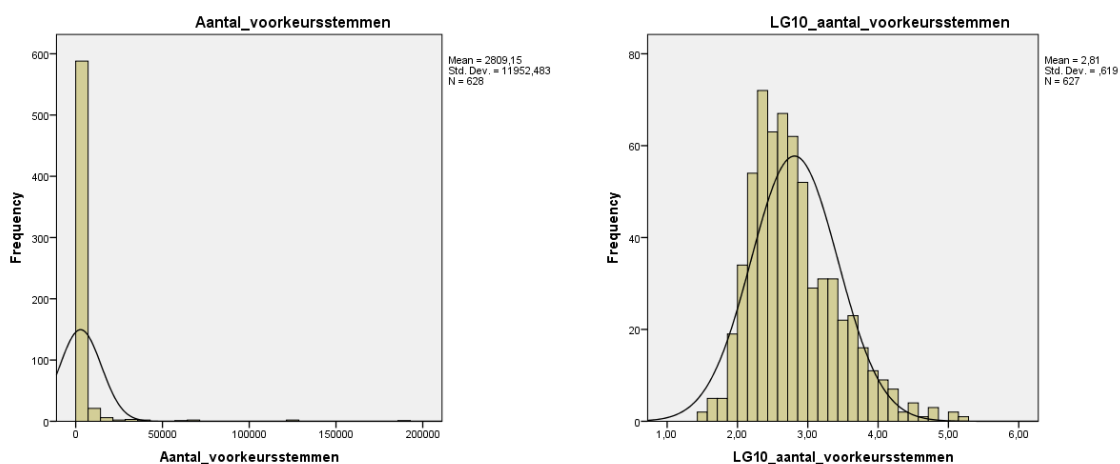
		2017	2012
Gender	N	799	628
	Percentage vrouwen	38,2%	34,4%
	Gemiddelde	0,38	0,34
	Standaard afwijking	0,486	0,475
Aanbeveling “Stem op een Vrouw”	N	799	628
	Percentage aanbevolen	32,0%	25,6%
	Gemiddelde	0,32	0,26
	Standaard afwijking	0,467	0,437
Aanbeveling Opzij	N	799	628
	Percentage aanbevolen	2,1%	1,6%
	Gemiddelde	0,02	0,02
	Standaard afwijking	0,144	0,125
Nieuwkomer	N	799	628
	Percentage nieuwkomer	86,4%	82,6%
	Gemiddelde	0,86	0,83
	Standaard afwijking	0,343	0,379

Regressieanalyse

Zoals eerder beschreven is de onafhankelijke variabele de campagne van “Stem op een Vrouw” en de afhankelijke variabele het aantal voorkeurstemmen. Een multi-pele regressieanalyse is uitgevoerd om het aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat heeft ontvangen te voorspellen met de campagne van “Stem op een Vrouw”. Om dit te kunnen voorspellen zijn zowel de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” als die van het tijdschrift Opzij gebruikt. Voor het variabele aantal voorkeurstemmen is een logaritme van -10 gebruikt. In figuur 2 en 3 is te zien hoe dit verschil maakt voor de normaalverdeling van de data. In de appendix zijn van elke tabel in de resultaten dezelfde tabellen opgenomen, waarin de originele variabele “aantal voorkeurstemmen” wordt gebruikt in plaats van het logaritme (tabel 7 in de appendix voor tabel 2 en tabel 8 in de appendix voor tabel 3).

Figuur 2: Histogram Aantal voorkeurstemmen 2017 met en zonder logaritme (LG10)

Figuur 3: Histogram Aantal voorkeurstemmen 2012 met en zonder logaritme (LG10)

Multipale regressieanalyse

De multipale regressieanalyse is met verschillende modellen uitgevoerd, waarbij steeds verschillende variabele in het model zijn meegenomen. In het eerste model zijn zowel de drie voorspellende variabelen als de twee controle variabelen toegevoegd. Dit model heeft dan ook een grote voorspellende waarde, 57,1 procent van de variatie kan hiermee worden verklaard. De modellen met óf de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” of de aanbeveling van Opzij zijn

beide zwakker dan de modellen waar deze variabele beiden in zijn opgenomen. De aanbeveling van “Stem op een Vrouw” heeft een sterkere voorspellende waarde dan het model met de aanbeveling van Opzij, 56,1 procent en 54,1 procent respectievelijk. Wanneer de controle variabelen uit het model worden gehaald, voorspel het slecht 27,1 procent.

In elk van de modellen zijn alle B coëfficiënten significant, het zijn dus allemaal voorspellers voor het aantal voorkeurstemmen. In alle modellen heeft lijstpositie een zeer beperkt, negatief verband met het aantal voorkeurstemmen. Dat wil zeggen, kandidaten lager op de lijst ontvangen minder voorkeurstemmen. Gender heeft een positief effect op voorkeurstemmen, vrouwen krijgen meer voorkeurstemmen dan mannen. Nieuwkomer heeft een negatief effect, nieuwkomers krijgen voorkeurstemmen dan kandidaten die in de voorgaande periode actief zijn geweest als Kamerlid of bewindspersoon. De aanbeveling van “Stem op een Vrouw” heeft ook een negatief verband met het aantal voorkeurstemmen, aanbevolen kandidaten ontvingen minder voorkeurstemmen dan de overige kandidaten. De aanbeveling van Opzij, daarentegen heeft wel een positief effect; aanbevolen kandidaten op die lijst ontvingen meer voorkeurstemmen dan niet aanbevolen kandidaten.

Model 3 heeft een hogere constante B coëfficiënt dan model 2, wat betekent dat dat model beter het aantal voorkeurstemmen kan voorspellen. Dat betekent ook dat de aanbeveling van Opzij meer effect heeft gehad dan de aanbeveling van “Stem op een Vrouw”.

In vergelijking met de modellen in tabel 7 in de appendix waar geen gebruik is gemaakt van een logaritme kunnen de modellen die dat wel hebben gedaan het aantal voorkeurstemmen beter voorspellen. De modellen zonder logaritme kunnen slechts 26,1 procent, 25,9 procent, 15,4 procent en 22,7 procent van de variatie.

Verdere statistieken uit het linear regressiemodel zijn te vinden in tabel 2.

Tabel 2: Lineair regressiemodel van het aantal voorkeurstemmen 2017

	Model 1 Aanbeveling SoeV en Opzij	Model 2 Aanbeveling SoeV	Model 3 Aanbeveling Opzij	Model 4
(Constate)	3,562*** (0,054)	3,584*** (0,054)	3,718*** (-0,051)	2,636*** (0,028)
Lijstpositie	-0,017*** (0,001)	-0,018*** (0,001)	-0,019*** (0,001)	
Gender	0,853*** (0,078)	0,835*** (0,079)	0,334*** (0,037)	1,478*** (0,094)
Nieuwkomer	-0,386*** (0,055)	-0,382*** (0,055)	-0,496*** (0,055)	
Aanbeveling SoeV	-0,632*** (0,084)	-0,573*** (0,084)		-1,457*** (0,098)
Aanbeveling Opzij	0,542*** (0,123)		0,395* (0,126)	1,084*** (0,158)
R ²	0,571	0,561	0,541	0,271
Adj. R ²	0,569	0,559	0,539	0,269
N	797	797	797	797
F	211,203***	253,341***	233,617***	98,526***

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05

Voor 2012 zijn dezelfde modellen als 2017 gebruikt. Het eerste model verklaart 45,7 procent van de variatie. Ook in 2012 zijn de andere modellen, logischerwijs, minder sterk in de voorspellende kracht. Het model met enkel de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” verklaart 45,5 procent en het model met de aanbeveling van Opzij verklaart 42,3 procent. Wanneer de controle variabelen uit het model worden gehaald verklaart het nog 23,8 procent van de variatie.

In 2012 zijn niet alle variabelen voorspellers van het aantal voorkeurstemmen, zoals in 2017 het geval is. De aanbeveling van Opzij is in zowel model 1 en 3 niet significant, in model 4 is dat het wel. Opvallend is dat de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” wel significant is en een beperkte, negatief effect heeft op het aantal voorkeurstemmen. In 2012 ontvingen, net als in 2017, nieuwkomers minder voorkeurstemmen, kandidaten lager op de lijst zeer beperkt minder voorkeurstemmen en vrouwelijke kandidaten ontvingen meer voorkeurstemmen dan vrouwen.

In 2012 is model 2, met enkel de aanbeveling van “Stem op een Vrouw”, sterker dan model 3, met de aanbeveling van Opzij. Verder kan model 2 nagenoeg net zo goed als model 1 de variatie voorspellen, wat nogmaals laat zien dat de aanbeveling van Opzij in 2012 geen belangrijk verschil maakte.

In vergelijking met de analyse zonder het gebruik van een logaritme in tabel 8 in de appendix, zijn de modellen waar wel met een logaritme wordt gerekend sterker. Deze modellen verklaren ruim twee keer zo veel variatie. Zonder het gebruik van een logaritme voor het aantal voorkeurstemmen verklaren de modellen slechts 16,5 procent, 16,5 procent, 0,1 procent en 14,1 procent.

Verdere statistieken uit het linear regressiemodel zijn te vinden in tabel 3.

Tabel 3: Lineair regressiemodel van het aantal voorkeurstemmen 2012

	Model 1 Aanbeveling SoeV en Opzij	Model 2 Aanbeveling SoeV	Model 3 Aanbeveling Opzij	Model 4
(Constate)	3,451*** (0,054)	3,462*** (0,053)	3,598*** (0,050)	2,738*** (0,027)
Nieuwkomer	-0,477*** (0,057)	-0,482*** (0,057)	-0,614*** (0,055)	
Lijstpositie	-0,009*** (0,001)	-0,009*** (0,001)	-0,010*** (0,001)	
Gender	0,560*** (0,073)	0,553*** (0,073)	0,176*** (0,040)	1,009*** (0,078)
Aanbeveling SoeV	-0,516*** (0,083)	-0,491*** (0,081)		-1,111*** (0,085)
Aanbeveling Opzij	0,260 (0,152)		0,091 (0,154)	0,641*** (0,177)
R ²	0,457	0,455	0,423	0,238
Adj. R ²	0,453	0,451	0,419	0,234
N	626	626	626	626
F	104.614***	129,626***	113,991***	64,913***

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05

Over het algemeen zijn de regressiemodellen voor 2017 sterker dan die van 2012. In beide jaren had lijstpositie een zeer beperkt effect. Nieuwkomer had in 2017 een minder sterk

effect dan in 2012, wat betekent nieuwkomers kandidaten meer stemmen kregen in 2017 dan in 2012.

Het effect van zowel de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” als die Opzij was in 2017 sterker dan in 2012. Opvallend is dat de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” in 2012 slecht iets minder sterk was dan in 2017, maar wel significant. Aan de andere kant is de aanbeveling van Opzij in 2017 ruim twee keer zo sterk in model 1 en zelfs bijna vier keer zo sterk in model 3. In 2012 was deze aanbeveling geen significante voorspeller van het aantal voorkeurstemmen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de aanbeveling van Opzij een veel sterker effect heeft gehad dan de aanbeveling van “Stem op een Vrouw”. Voor zowel hypothese H_{1A} als H_{1B} kunnen de 0 hypothese worden verworpen, met als kanttekening dat de concrete lijst van Opzij een sterker effect had dan de algemene campagne van “Stem op een Vrouw”.

Ook het effect van gender was in 2017 sterker dan in 2012. In beide jaren was deze variabele in elk van de modellen significant, maar in 2017 kan het meer variatie verklaren dan in 2012, namelijk 0,853 ten opzichte van 0,560. Ook hier kan van hypothese H_2 de 0 hypothese worden verworpen.

Discussie en conclusie

De onderzoeksvraag die beantwoord moest worden was: *Wat is het effect van het initiatief “Stem op een Vrouw” op het aantal voorkeurstemmen op vrouwen?*

Literatuuronderzoek liet zien dat vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in alle niveaus van de politiek. Dat terwijl goede representatie van vrouwen belangrijk is voor zowel het vertrouwen van vrouwen in de politiek alsmede voor het verdedigen van de belangen van vrouwen in de politiek (Alexander, 2012, p.459-460; Beckwith, 2007; Bühlmann & Schädel, 2012, p.109-110; Broockman, 2014, p.190-191). Door middel van voorkeurstemmen kunnen

kiezers invloed uitoefenen op de samenstelling van de Tweede Kamer. Veel Nederlandse stemmers maken gebruik van een voorkeurstem, maar doen dit niet op een manier waarbij hun voorkeurstem een verschil maakt; er wordt veel gestemd op de hoogstgeplaatste vrouw of etnische kandidaat die via de lijstvolgorde sowieso een zetel toegewezen zouden krijgen (Van Holsteyn & Andeweg, 2012, p.179-181). “Stem op een Vrouw” riep kiezers in 2017 op om in het algemeen op een vrouw te stemmen, maar meer specifiek om de voorkeurstem te gebruiken op een manier dat er meer vrouwen verkozen konden worden door op lager geplaatste vrouwen te stemmen. De methode hiervoor was om stemmen te spreiden over de vrouwelijke kandidaten die volgens de peilingen buiten de Kamer zouden vallen (Stem op een Vrouw: waarom?, g.d.). Deze oproep kreeg in de sociale en traditionele media veel aandacht. Echter, de oproep was niet specifiek en media formuleerden de oproep allemaal anders. Om die reden concretiseerde Opzij het advies tot een duidelijke kieslijst vrouwen (AD, 2017, 15 maart). Ook deze lijst werd door andere media overgenomen en de verkiezing van drie vrouwelijke kandidaten op deze lijst werd aan het succes van de campagne toegeschreven.

Om te beoordelen of de campagne succesvol is geweest, is er uiteen gezet wat een succesvolle campagne volgens de literatuur inhoudt. Marketingstrategieën kunnen worden toegepast in politieke campagnes (Newman, 2002, p.1), met als doel om stemmers te motiveren voor een ideologie op dezelfde manier zoals aan consumenten een product wordt verkocht (Wiebe, 1952, p. 680 en p.691). Het mobiliseren van stemmers is een belangrijke reden om politieke campagnes te voeren, naast het overbrengen van informatie over politieke kwesties (Rosenstone en Hansen, 1993; Verba, Scholzman en Brady, 1995; Wolfinger en Rosenstone, 1980 in Sides & Karch, 2008, p. 467). Campagnes hebben vooral effect op stemmers die ontvankelijk zijn voor de boodschap van die campagne (Sides & Karch, 2008, p.467). Deze boodschap bereikt kiezer steeds vaker via sociale media, naast de methoden die van oudsher effectief waren (Vaccari, 2017, p.71).

Het effect van de campagne “Stem op een Vrouw” is onderzocht aan de hand van twee hypothesen. De eerste richt zich op het aantal voorkeurstemmen op aanbevolen kandidaten, in zowel het advies van “Stem op een Vrouw” als van het tijdschrift Opzij; de tweede op het aantal voorkeurstemmen op vrouwen in het algemeen. Om onzuiverheden te voorkomen is er gecontroleerd voor lijstpositie en of de kandidaat in de voorgaande periode actief was als bewindspersoon of Kamerlid, omdat uit de literatuur blijkt dat dit voorspellers zijn voor het aantal voorkeurstemmen (Van Holsteyn en Andeweg, 2012, p.179-181).

De regressiemodellen voor 2017 konden sterker voorspellen hoeveel voorkeurstemmen uitgebracht zouden worden dan de modellen van 2012. In beide jaren was de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” significant, ondanks dat deze aanbeveling nog niet bestond in 2012. In 2012 was de aanbeveling van “Stem op een Vrouw” wel een sterkere voorspeller van het aantal voorkeurstemmer. De aanbeveling van Opzij, daarentegen, was alleen in 2017 significant. Beide aanbevelingen hebben in 2017 meer effect gehad dan in 2012, maar de aanbeveling van Opzij was succesvoller in het beïnvloeden van het stemgedrag. Zo kunnen de 0-hypothesen H_{1A} en H_{1B} worden verworpen. Ook gender was in 2017 een sterkere voorspeller dan in 2012, al was het wel in beide jaren een significante voorspeller. Toch kan ook hier de 0 hypothese van H_2 worden verworpen.

Vanwege de opzet van het onderzoek zijn nagenoeg alle uitgebrachte voorkeurstemmen in de verkiezingen van 2017 en 2012 meegenomen. Dit leidt tot een sterke uitkomst van het onderzoek; er is geen gebruik gemaakt van een steekproef. Om die reden kan er aangenomen worden dat de resultaten te generaliseren zouden kunnen zijn. Echter, ondanks dat er geen gebruik is gemaakt van een steekproef kunnen de uitkomsten van dit onderzoek niet zomaar worden gegeneraliseerd. Verkiezingen zijn per definitie geruime tijd na elkaar, wat gevolgen kan hebben voor andere, onbekende variabelen die de correlatie zouden kunnen beïnvloeden. Wat verder onzuiverheden op zou kunnen leveren is dat kandidaten van dezelfde partij geen

onafhankelijke observaties zijn. Dat wil zeggen, door een stem uit te brengen op een kandidaat van een partij kan een stemmer niet ook een stem uitbrengen op een andere kandidaat van diezelfde partij. Echter, door limitaties in tijd en methodologische vaardigheden is hiermee in de analyse geen rekening gehouden. Om die reden zou het kunnen dat de analyse de zekerheid van de patronen overschat, omdat de observaties minder informatie geven dan een compleet nieuwe, onafhankelijke observaties.

Toekomstig onderzoek zou kunnen kijken naar het effect van een mogelijke, gelijksoortige campagne die zich focust op een andere ondervertegenwoordigde groep in de Tweede Kamer. Zou bijvoorbeeld een campagne die zich richt op het overtuigen om mensen een voorkeurstem te laten uitbrengen op etnische kandidaten, jongeren of ouderen, of kandidaten met een niet-traditionele seksuele geaardheid ook effect kunnen hebben. Interessant daarin is de vraag of zulk soort campagnes naast elkaar zouden kunnen bestaan, of dat dit de voorkeurstemmen te veel zou verdelen over kandidaten. Ander toekomstig onderzoek zou kunnen kijken naar de ontwikkeling in voorkeurstemmen op vrouwen door de tijd of naar andere methoden die kunnen leiden tot een evenwichtigere verdeling van mannen en vrouwen in de Tweede Kamer.

In conclusie heeft de campagne van “Stem op een Vrouw” wel degelijk effect gehad. Niet zozeer met het algemene advies om op een lager geplaatste vrouw te stemmen, maar wel via de kieslijst die werd gemaakt door het tijdschrift Opzij. De kandidaten die op die lijst stonden hebben een groot verschil gezien in het aantal voorkeurstemmen dat zij ontvingen. Drie van de vrouwelijke kandidaten op deze lijst zijn door middel van voorkeurstemmen zelfs in de Kamer gekomen, een succes dat door verschillende media al werd toegeschreven aan het effect van de “Stem op een Vrouw” campagne. Vrouwen kregen in het algemeen meer stemmen; procentueel zijn er meer kiezers die een voorkeurstem op een vrouw hebben uitgebracht en gender bleek ook een sterkere voorspeller voor het aantal voorkeurstemmen in 2017 dan in

2012. Echter, het uiteindelijke doel van de campagne “Stem op een Vrouw” is om meer vrouwen in de Tweede Kamer te krijgen, totdat de verdeling van mannen en vrouwen gelijkmatiger is. Dit is nog lang niet het geval. Sterker, het aantal vrouwen in de Tweede Kamer blijft al sinds 2000 nagenoeg gelijk, sinds 2009 loopt het zelfs langzaam terug (One World, 2017, 16 november). Er zal dus nog veel tijd en energie nodig zijn voordat dat doel echt is bereikt.

Literatuurlijst

- AD. (2017, 15 maart). Meer vrouwen in de Kamer? Stem níet op de eerste vrouw op de lijst. Geraadpleegd op 9 november 2018 van <https://www.ad.nl/politiek/meer-vrouwen-in-de-kamer-stem-neniacute-et-op-de-eerste-vrouw-op-de-lijst~ad58d780/>
- Alexander, A. (2012). Change in women's descriptive representation and the belief in women's ability to govern: A virtuous cycle. *Politics & Gender*, 8, 437-464.
- Allen, P. en Cutts, D. (2016). Exploring sex differences in attitudes towards the descriptive and substantive representation of women. *The British Journal of Politics and International Relations*, 18(4), 912-929.
- Beckwith, K. (2007). Numbers and newness: The descriptive and substantive representation of women. *Canadian Journal of Political Science*, 40:1, 27-49.
- Berg-Schlosser, D. en Badie, B. (2011). International Encyclopaedia of Political Science. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, Inc.
- Broockman, D.E. (2014). Do female politicians empower women to vote or run for office? A regression discontinuity approach. *Electoral Studies*, 34, 190-204.
- Bühlmann, M. en Schädel, L. (2012). Representation matters: The impact of descriptive women's representation on the political involvement of women. *Representation*, 48:1, 101-114.
- Caul, M. (2001). Political parties and the adoption of candidate gender quotas: A cross-national analysis. *The Journal of Politics*, 63(4), 1214-1229.
- Golder, S.N., Stephenson, L.B., Straeten, K. van der, Blais, A., Bol, D., Harfst, P. en Laslier, J. (2017). Votes for women: Electoral systems and support for female candidates. *Politics & Gender*, 13, 107-131.
- Hansen, J.M. (2016). Mobilization, participation, and political change. *Party Politics*, 22(2), 149-157.

Het Parool. (2017, 8 maart). Vrouwen, doorbreek de parade van grijze pakken. Geraadpleegd op 9 november via Lexis Nexis.

HP De Tijd. (2017, 9 februari). Valt er nog wat te vieren, op de geboortedag van Aletta Jacobs? Geraadpleegd op 9 november 2018 van <https://www.hpdetijd.nl/2017-02-09/valt-er-nog-wat-te-vieren-op-de-geboortedag-van-aletta-jacobs/>

Karvonen, L. (2004). Preferential voting: Incidence and effects. *International Political Science Review*, 25(2), 203-226.

Kiesraad. (2012). *Uitslag Tweede Kamer 12 september 2012* [Dataset]. Geraadpleegd van <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/TK20120912>

Kiesraad. (2012, 19 september). *Kerngegevens Tweede Kamerverkiezing 2012*. Geraadpleegd van <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/publicaties/2012/09/19/kerngegevens-tweede-kamerverkiezing-2012>

Kiesraad. (2012, 8 augustus). *Kandidatenlijsten Tweede Kamerverkiezing 12 september 2012* [Dataset]. Geraadpleegd van <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2012/08/08/kandidatenlijsten-bekend>

Kiesraad. (2017, 14 februari). *Definitieve kandidatenlijsten TK2017* [Dataset]. Geraadpleegd van <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2017/02/14/kandidatenlijsten-tweede-kamerverkiezing-2017-definitief>

Kiesraad. (2017, 18 april). *Uitslag Tweede Kamerverkiezing 2017 in ODS-bestand* [Dataset]. Geraadpleegd van <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/rapporten/2017/3/proces-verbaal-zitting-kiesraad-uitslag-tweede-kamerverkiezing-2017/uitslag-tweede-kamerverkiezing-2017-in-excel>

Kiesraad. (2017, 21 maart). *Kerngegevens Tweede Kamerverkiezing 2017*. Geraadpleegd van <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/rapporten/2017/3/kerngegevens-tweede-kamerverkiezing-2017/kerngegevens-tweede-kamerverkiezing-2017>

Kiesraad. (2017, 21 maart). Officiële uitslag Tweede Kamerverkiezing 15 maart 2017.

Geraadpleegd van <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2017/03/20/officieel-uitslag-tweede-kamerverkiezing-15-maart-2017>

Kieswet. (1989, 28 september). Geraadpleegd op 3 januari 2019, van

https://wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2019-01-01#AfdelingII_HoofdstukP

Leeuwarder Courant. (2017, 9 maart). ‘Stem op een lagere vrouw, een eye-opener!’

Geraadpleegd op 9 november 2018 vanuit Lexis Nexis.

Linda Nieuws. (2017, 8 februari). Zo krijgen we meer vrouwen in de Tweede Kamer.

Geraadpleegd op 9 november van <https://www.lindanieuws.nl/nieuws/zo-meer-vrouwen-tweede-kamer/>

McElroy, G en Marsh, M. (2010). Candidate gender and voter choice: Analysis from a multimember preferential voting system. *Political Research Quarterly*: 63(4), 822-833.

Newman, B.I. (2002). The role of marketing in politics. *Journal of Political Marketing*, 1(1), 1-5.

NOS. (2017, 6 februari). ‘Te weinig vrouwen in de Tweede Kamer’. Geraadpleegd van <https://nos.nl/op3/artikel/2156852-te-weinig-vrouwen-in-de-tweede-kamer.html>

NOS. (2017, 6 februari). ‘Te weinig vrouwen in de Tweede Kamer’. Geraadpleegd op 9 november van <https://nos.nl/op3/artikel/2156852-te-weinig-vrouwen-in-de-tweede-kamer.html>

NRC Next. (2017, 8 maart). Ook de premier doet het: stemmen op een vrouw. Geraadpleegd op 9 november 2018 vanuit Lexis Nexis.

One World. (2017, 13 februari). Is bewust op vrouwen stemmen omgekeerd seksisme? Geraadpleegd op 9 november 2018 van

<https://www.oneworld.nl/mensenrechten/bewust-op-vrouwen-stemmen-omgekeerd-seksisme/>

One World. (2017, 16 november). Het aantal vrouwen in onze Tweede Kamer daalt; hoe zit dat wereldwijd? Geraadpleegd op 7 januari 2019 van

https://www.oneworld.nl/werelddoelen/aantal-vrouwen-tweede-kamer-daalt-hoe-zit-wereldwijd/?gclid=EAIaIQobChMI9daI7f3g3wIVjc13Ch1FrwyREAAAYASAAEgLTx_D_BwE

Peilingwijzer, Tom Louwerse, Universiteit Leiden. Geraadpleegd van:

<https://peilingwijzer.tomlouwerse.nl/>

Pitkin, H. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.

RTL Z. (2017, 7 februari). Weinig vrouwen in de Kamer: 'Geef signaal aan de politiek'.

Geraadpleegd op 9 november van

<https://www.rtlz.nl/algemeen/politiek/artikel/215736/weinig-vrouwen-de-kamer-geef-signaal-aan-de-politiek>

Sides, J. en Karch, A. (2008). Messages that mobilize? Issue publics and the content of campaign advertising. *The Journal of Politics*, 70(2), 466-476.

Steger, W.P., Kelly, S.Q. en Wrighton, M. (2006). Campaigns and political marketing in political science context. *Journal of Political Marketing*, 5(1-2), 1-10.

Stem op een Vrouw. *Stemtactiek*. Geraadpleegd op 9 november van:

<https://stemopeenvrouw.com/#stemtip>

Stem op een Vrouw. *Waarom?* Geraadpleegd op 9 november van:

<https://stemopeenvrouw.com/#waarom>

Thames, F.C. en Williams, M.S. (2010). Incentives for personal votes and women's representation in legislatures. *Comparative Political Studies*, 43(12), 1575-1600.

- Vaccari, C. (2017). Online mobilization in comparative perspective: Digital appeals and political engagement in Germany, Italy, and the United Kingdom. *Political Communication*, 34, 69-88.
- Van der Plas, L. (2018). 'Stem op een Vrouw'; Een effectiviteitsevaluatie. (Bachelorscriptie). Geraadpleegd van <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/66185>
- Van Holsteyn, J.J.M en Andeweg, R.B. (2012). Tweede orde personalisering: Voorkeurstemmen in Nederland. *Res Publica*: 2, 163-191.
- Volkskrant. (2017, 18 maart). Succes 'Stem op een Vrouw' heeft wrange bijmaak: slechts een derde van de Kamer is vrouw. Geraadpleegd op 9 november van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/succes-stem-op-een-vrouw-heeft-wrange-bijmaak-slechts-eenderde-van-de-kamer-is-vrouw~b69e8b61/>
- Volkskrant. (2017, 9 februari). Meer vrouwen in de Tweede Kamer? Met slim stemmen is dat zo gepiept. Geraadpleegd op 9 november 2018 van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/meer-vrouwen-in-de-tweede-kamer-met-slim-stemmen-is-dat-zo-gepiept~be170b47/>
- Wauters, B., Weekers, K. en Maddens, B. (2010). Explaining the number of preferential votes for women in an open-list PR system: An investigation of the 2003 federal elections in Flanders (Belgium). *Acta Politica*, 45(4), 468-490.
- Wiebe, G.D. (1952). Merchandising commodities and citizenship on television. *Public Opinion Quarterly*, 15(4), 679-691.

Appendix

Tabel 4: Peilingwijzer 14 maart 2017 en 12 september 2012

	2017	2012
VVD	26 (24-28)	36 (35-37)
Partij van de Arbeid	11 (10-12)	36 (35-37)
PVV	21 (19-23)	18 (17-19)
SP	15 (14-16)	20 (19-21)
CDA	20 (19-21)	12 (11-13)
D66	18 (17-19)	11 (10-12)
Christen Unie	6 (5-7)	5 (4-6)
GroenLinks	17 (16-18)	4 (3-5)
SGP	3 (2-4)	3 (2-4)
Partij van de Dieren	5 (4-6)	3 (2-4)
50Plus	4 (3-5)	2 (1-3)
VNL	0 (0-1)	-
Denk	2 (1-3)	-
Forum voor Democratie	2 (1-3)	-
PiratenPartij	0 (0-1)	0 (0-1)

Tabel 5: Lijst OPZIJ 2017

Partij	Lijstpositie	Naam kandidaat
VVD	30	Nijkerken-de Haan, C.N.A.
PvdA	12	de Kock, J.C.M.
PvdA	14	Volp, M.J.
PVV	27	de Winter, D.
SP	23	van Dijk-van Leeuwen, S.Y.
CDA	20	Geluk-Poortvliet, L.W.D.
CDA	21	Palland, H.M.
D66	18	Diertens, A.E.
D66	20	den Boer, M.G.W.
ChristenUnie	6	van der Graaf, S.J.F.
ChristenUnie	10	Gooijer-Medema, J.K.
GroenLinks	19	Diks, L.I.
PvdD	5	Arissen, F.M.
PvdD	6	van Esch, E.M.
50PLUS	8	Schrover, W.A.A.
DENK	4	Albitrouw, G.
FvD	3	Teunissen, S.M.

Tabel 6: Hypothetische lijst OPZIJ 2012

Partij	Lijstpositie	kandidaat
VVD	39	Y. (Ybeltje) Berckmoes-Duindam
PvdA	38	M.E. (Marit) Maij
PVV	21	V. (Vicky) Maeijer
SP	20	I. (Ike) Teuling
CDA	15	H. (Herma) Boom
D66	12	W. (Wassila) Hachchi
ChristenUnie	8	A. (Anja) Haga
GroenLinks	5	L.G.J. (Linda) Voortman
PvdD	4	A.A.H. (Anja) Hazekamp
50PLUS	3	M.H.H. (Martine) Baay-Timmerman

Tabel 7: Linear regressiemodel van het aantal voorkeurstemmen zonder logaritme 2017

	Model 1 Aanbeveling SoeV en Opzij	Model 2 Aanbeveling SoeV	Model 3 Aanbeveling Opzij	Model 4
(Constate)	9349,924*** (1349,210)	9542,018*** (1344,537)	14930,089*** (1330,607)	1968,120*** (553,893)
Nieuwkomer	-5833,467*** (137,635)	-5794,328*** (1373,569)	-9756,983*** (1414,344)	
Lijstpositie	-66,639*** (21,035)	-73,079*** (20,629)	-128,994*** (21,611)	
Gender	22812,248*** (1947,012)	22658,954*** (1946,106)	4305,078*** (958,503)	27243,050*** (1843,859)
Aanbeveling SoeV	-22558,862*** (2106,723)	-22043,931*** (2081,604)		-28166,665*** (1930,583)
Aanbeveling Opzij	4742,196 (3090,109)		-527,99 (3261,715)	7190,202* (3092,088)
R ²	0,261	0,259	0,154	0,227
Adj. R ²	0,257	0,255	0,150	0,224
N	798	798	798	798
F	56,093***	69,409***	36,260***	77,798***

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05

Tabel 8: Linear regressiemodel van het aantal voorkeurstemmen zonder logaritme 2012

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
	Aanbeveling SoeV en Opzij	Aanbeveling SoeV	Aanbeveling Opzij	
(Constante)	6395,736*** (1281,687)	6377,145*** (1270,979)	9980,666*** (1187,026)	1664,267* (547,175)
Nieuwkomer	-3576,231** (1376,298)	-3567,118** (1373,046)	-6910,680*** (1312,244)	
Lijstpositie	-48,432* (20,627)	-48,124* (20,445)	-70,188*** (20,976)	
Gender	12539,290*** (1743,693)	12550,811*** (1739,584)	3193,167*** (968,244)	15536,497*** (1594,422)
Aanbeveling SoeV	12565,751*** (1975,443)	-12607,307*** (1942,322)		-16498,485*** (1749,197)
Aanbeveling Opzij	-428,679 (3629,246)		-4540,162 (3682,592)	1935,822 (3626,597)
R ²	0,165	0,165	0,110	0,141
Adj. R ²	0,158	0,159	0,105	0,137
N	627	627	627	627
F	24,522***	30,698***	19,314***	34,054***

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten
tussen haakjes

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05